

Fogva tartott képzelet?

A fogvatartottak olvasási és könyvtárhasználati szokásairól

AMBERG Eszter

„A képzelet sokkal fontosabb, mint a tudás. A tudás véges. A képzelet felöleli az egész világot.”

(Albert Einstein)

„Amikor egy fogvatartott mögött becsapódik a börtön kapuja, azzal nem veszíti el emberi mivoltát; elméje nem zárul le az ötletek előtt; szellemét továbbra is táplálja a vélemények szabad és nyílt cseréjével; és nem ér véget sóvárgása az önbecsülés iránt, sem pedig az önmegvalósításra való törekvése.”

(Thurgood Marshall)

A Könyvtári Intézet 2012 áprilisában felmérte* a fogvatartottak, azon belül a jogerősen elítéltek olvasási és könyvtárhasználati szokásait a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben¹ a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

(BVOP) Fogvatartási Ügyek Főosztályával előre egyeztetett kérdőív segítségével. E kérdőív – a kontinuitás és az adatok összehasonlíthatósága érdekében – nagyrészt *Gereben Ferenc* szociológus, olvasáskutató kérdéssorát² tartalmazza,

* A börtönkönyvtárak hazai szerepével, működésük jellemzőivel AMBERG Eszter: Könyvtárak a peremhelyzetben élők szolgálatában. Börtönkönyvtárak 2006–2010 = Könyvtári Figyelő, 2012. 2. sz. 241–254. p. tanulmánya foglalkozott. Az elítéltek oktatásban, különösen a könyvtáros felsőoktatásban és a szakirányú képzésben való részvételéről folyóiratunk következő számában *Kőszegi Szilvia* és *Varga Zoltán* tanulmányában olvashatnak bővebben.

Más országok börtönkönyvtáiról a *Library Trends* 2011. (vol. 59. no. 3. Winter) tematikus száma adott körképet. A kanadai és japán helyzet ismertetésén kívül a tanulmányok többsége az európai országok gyakorlatának bemutatására fókuszál, többek között az olasz, spanyol, francia, lengyel, angol, skandináv börtönkönyvtári körülményekről ad tájékoztatást. (A szerk.)

amelyet egyrészt aktualizáltunk, azaz büntetés-végrehajtási kontextusba helyeztük, másrészt pedig kiegészítettük olyan speciális kérdésekkel, amelyek kifejezetten csak a büntetés-végrehajtás során merülhetnek fel. Kutatásunk adatait – amennyiben lehetséges volt – összevetettük egyrészt az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) és a Társadalomkutatási Intézet (TÁRKI) 2005-ben lefolytatott³, másrészt az OSZK 2010-ben végzett országos reprezentatív vizsgálatainak eredményeivel is.

Az adatfelvételben az adott büntetés-végrehajtási intézet (a továbbiakban: bv. intézet) kultúráért felelős nevelőtisztjei működtek közre, akiknek segítségét ezúton is köszönjük. Az országszerte kiküldött 600 kérdőívből 557 db érkezett vissza kitöltve, tehát 557 elítéltet tudunk megkérdezni olvasási és könyvtárhasználati szokásairól, ami a jogerősen elítéltek 4,5%-át jelenti.

A minta nemek szerinti megoszlása

Nem	a 2012-es vizsgálat mintája		2012 áprilisában jogerősen elítéltek
	Fő	%	%
Férfi	506	91%	93%
Nő	51	9%	7%

Nem	a 2012-es vizsgálat mintája		2012 áprilisában jogerősen elítéltek
	Fő	%	%
Összesen	557	100%	100%

A minta életkor szerinti megoszlása

Életkor (év)	2012-es vizsgálat mintája		2012 áprilisában jogerősen elítéltek
	Fő	%	%
16-20	39	7%	2,5%
21-30	123	22%	97,5%
31-40	196	35%	
41-50	121	22%	
51-60	38	7%	
61-70	7	1%	
Ismeretlen	33	6%	
Összesen	557	100%	

A minta legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlása

Iskolai végzettség	a 2012-es vizsgálat mintája		2012 áprilisában jogerősen elítéltek
	Fő	%	%
8 osztálynál kevesebb	49	9%	15%
8 osztály	103	19%	52%
Szakmunkás bizonyítvány, szakképzés érettségi nélkül	170	31%	20%
Érettségi	139	25%	10,5%
Főiskola	47	8%	1,5%
Egyetem	19	3%	1%

A táblázat folytatódik

A táblázat folytatása

Iskolai végzettség	a 2012-es vizsgálat mintája		2012 áprilisában jogerősen elítéltek
	Fő	%	%
Tudományos fokozat (PhD, doktori cím, stb.)	2	0%	0%
Ismeretlen	28	5%	0%
Összesen	557	100%	100%

A táblázatok adataiból jól látható, hogy a minta nem volt reprezentatív, hiszen a mintasokaság legfontosabb rétegződési adatai eltérnek az alapsokaság vagy populáció (a felmérés időpontjában Magyarországon jogerősen elítéltek) rétegződési arányaitól.

A mintába kerültek túlnyomó többsége 16–64 év közötti férfi volt, akiknek átlagéletkora 34 év volt; a megkérdezettek 6%-a viszont nem árulta el életkorát. A nemek aránya megfelelő lenne mintavételünkben, de a fiatalkorúak⁴ felülreprezentáltak, ráadásul esetünkben a megkérdezett 39 fiatalkorú mind férfi volt.

Tudjuk, hogy az iskolázottság szintje az olvasás mennyiségét és minőségét is meghatározza. A mintába kerültek tizede felsőfokú végzettséggel, ötöde 8 osztállyal, negyede érettségivel, harmaduk pedig szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezik. Láthatjuk, hogy a 8 osztályt vagy annál kevesebb osztályt végzettek meglehetősen alulreprezentáltak a mintánkban, hiszen a valóságban a jogerősen elítéltek populációjának kétharmadát teszik ki, míg az érettségivel, főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezők aránya nagyon magas (36%), miközben a valóságban a jogerősen elítélteknek csak a nyolcadát (13%) teszik ki. Jóllehet a mintasokaságot a bv. intézetek parancsnokai véletlenszerűen választották ki, mégis megállapítható, hogy mintasokaságunk az alapsokasághoz képest képzetesebb, ezért vizsgálatunk eredménye vélhetően nem reprezentálja hűen a magyarországi elítéltek olvasási- és könyvtárhasználati szokásait.

A szabadidős tevékenységekről

A Bv. kódex⁵ 36. § (1) bekezdésének l-m) pontjai értelmében az elítélt jogosult – többek között – pihenésre, szabadidőre, önképzésre és a bv. intézet művelődési és sportolási lehetőségeinek igénybevételére: a 40. § (2) bekezdése szerint a szabadidő hasznos felhasználása érdekében lehetőséget kell biztosítani az elítéltek művelődésére és sportolására. A Bv. szabályzat⁶ 75. § (1)-(2) bekezdése alapján az elítélt – a házirendben előírtaknak megfelelően – jogosult szabadidejében az intézet által biztosított művelődési és sportprogramokon részt venni. Az elítéltek számára az intézet vagy az öntevékeny szervezet műkedvelő csoportokat, szakköröket szervezhet.

Ugyanakkor a büntetés-végrehajtás rendjét vétkesen megsértő elítélttel szemben magánelzárás is alkalmazható, amely fenyítés végrehajtása alatt az elítélt nem veheti igénybe a büntetés-végrehajtási intézet művelődési és sportolási lehetőségeit, és sajtóterméket sem olvashat.⁷

A szabadidős tevékenységek népszerűsége

Tevékenységek	2010-es	2012-es
	felmérés átlaga	
Beszélgetés	3,70	3,38
Zenehallgatás	3,63	3,85
Televíziózás, DVD- és videónézés	3,82	3,74

A táblázat folytatódik

A táblázat folytatása

Tevékenységek	2010-es	2012-es
	felmérés átlaga	
Könnyűzenei koncerten részvétel	2,34	3,12
Komolyzenei koncerten részvétel	1,78	2,73
Újság- és folyóirat-olvasás	3,22	3,86
Könyvolvasás	2,61	3,96
Könyvtárlátogatás	1,92	3,61
Színházi előadáson részvétel	2,44	3,13
Műkedvelő foglalatosság (zenélés, éneklés, színjátás, festés)	2,16	2,93
Önképzés, nyelvtanulás	2,38	3,63
Vallási tárgyú foglalkozásokon részvétel, meditálás, elmélkedés	2,21	2,79
Irodalmi szakkörben részvétel	n. a.	2,63
Sportolás (foci, testépítés stb.)	2,52	3,64

Mint láthatjuk, a bv. intézet szabadidős tevékenységei között az olvasás, a zenehallgatás, a televíziózás és a sportolás a legkedveltebb, a könyvtárlátogatást pedig a 7. helyen, a közepmezőnyben találjuk. A legnagyobb különbséget a két preferencialista között a könyvtárlátogatás és a könyvolvasás terén láthatjuk. Érdekes volt megfigyelni, hogy míg a 2010-es országos vizsgálat szerint a beszélgetés kedvelt tevékenységnek számít a társadalomban, addig a bv. intézetekben kevésbé kommunikatívak egymással a fogvatartottak, viszont a jogerősen elítéltek jelentős része rendszeresen olvas és látogatja a bv. intézet zárt falain belül a könyvtárat – nem úgy, mint társadalmunkban –, ami magyarázható azal, hogy a szabadidős tevékenységek szűkösebb választéka áll rendelkezésre a fogvatartottaknak. Az is igaz, hogy e fenti tevékenységek egy ré-

sze (pl. a sportolás, az irodalmi szakkörben való részvétel stb.) az egyes bv. intézetekben különböző mértékben áll az elítéltek rendelkezésére. A Legfőbb Ügyészség 2005. évi munkaterve alapján a főügyészségek büntetés-végrehajtási felügyeleti és jogvédelmi ügyészei a bv. intézetekben megvizsgálták a fogvatartottak foglalkoztatásának aktuális helyzetét.⁸ A vizsgálat megállapította, hogy az önképzésre a fogvatartottak – nyilatkozataik szerint – naponta átlagosan egy órát fordítottak, ami havi harminc óra elfoglaltságnak felel meg. A művelődési és szabadidős programokon a fogvatartottak havi 10–12 órát töltöttek el, sportolással havi átlagban 20–25 óra közötti időt, ami naponta átlagosan 45 perc elfoglaltságot jelentett.

Az egyéb szabadidős tevékenységek közül a leginkább kedveltek közé tartozik a kártyajáték, a számítástechnikai tanfolyamon részvétel és az írás (levélírás, rapszövegek írása), de akad, aki rejtvényt fejt vagy csak álmodozik a szabadidejében.

A televíziózást, DVD- és videónézést preferálják a legtöbben társadalmunkban a 2010-es vizsgálat szerint, míg a bv. intézetekben e tevékenység lecsúszott a dobogós helyezésről. Mindazonáltal megállapítottuk, hogy az elítéltek 96%-a szokott televíziót nézni, 90%-uk napi rendszerességgel. A bv. intézetekben nincs minden egyes zárkában televízió, de lehetőség van arra, hogy a fogvatartottak saját készüléket tartsanak maguknál, és ugyanez vonatkozik a rádiókészülékre is. Az elítéltek 87%-a szokott rádiót hallgatni, háromnegyedük naponta.

A sajtó- és könyvolvasásról

Amint az előzőekben láthattuk, a könyv- és újságolvasás a legkedveltebb szabadidős tevékenység a mintánkban szereplő jogerősen elítéltek között. A női elítéltek az olvasásnál és a könyvtárlátogatásnál jobban csak zenét szeretnek hallgatni a szabadidejükben. A fiatalok preferencia listáján a zenehallgatás, a televízió-

👁 FOGVA TARTOTT KÉPZELET? 👁

zás és a sportolás a legkedveltebb szabadidős tevékenység, a könyvtárlátogatás a középmezőnyben helyezkedik el, az olvasás pedig az utolsó előtti helyen van.

A sajtótermékek olvasási gyakorisága

Mit olvas	Rendszeresen	Gyakran	Ritkán	Soha	Nem válaszolt	Összesen
Napilapot	20%	23%	36%	4%	17%	100%
Hetilapot	17%	29%	28%	4%	22%	100%
Folyóiratot, havilapot	25%	32%	22%	2%	19%	100%
Börtönújságot	17%	13%	36%	12%	22%	100%

A megkérdezett elítéltek 91%-a szokott sajtótermékeket olvasni. Saját bevallásuk szerint ötödük rendszeresen olvas valamilyen napilapot, minden hatodik elítélt olvas rendszeresen hetilapot és börtönújságot, negyedük pedig rendszeresen olvas folyóiratokat. Ezek alapján megállapíthatjuk tehát, hogy a legtöbb elítélt rendszeresen de legalábbis gyakran folyóiratokat olvas leginkább, míg legkevésbé a börtönújságot forgatják.

A sajtóterméket olvasók több mint négyötöde (83%) nevezte meg konkrétan az általa gyakrabban olvasott lapokat, amelyek a következők:

A napilapolvasás gyakorisága

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalok		Összes elítélt	
	cím	%	cím	%	cím	%	cím	%
1.	Blikk	34%	Blikk	26%	Blikk	20%	Blikk	32%
2.	Nemzeti Sport	14%	Népszabadság	6,5%	Nemzeti Sport	6%	Nemzeti Sport	12%
3.	Bors	9%	Blikk Nők, Bors, Magyar Nemzet, Népszava	4%	Bors, Metropol, Népszava, Világgazdaság	3%	Bors	8%
4.	Népszabadság	7,5%					Népszabadság	7%
5.	Magyar Nemzet	6,5%					Magyar Nemzet	6%

Észrevehetjük, hogy a bulvár sajtó messze a legkedveltebb a napilapok között, hiszen az elítéltek harmada, a nők negyede és a fiatalok férfi elítéltek ötöde naponta a Blikkből szerzi információit a világról. Mint később azt látni fogjuk, szintén a Blikket rendeli meg saját költségén a legtöbb elítélt. A Nemzeti Sportot már csak a férfi elítéltek 14%-a olvassa, míg az országos politikai-közéleti napilapokat 6–7%, ugyanakkor a fiatalok férfi elítéltek szinte abszolút nem olvassák őket.

A hetilapolvasás gyakorisága

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalokorúak		Összes elítelt	
	cím	%	cím	%	cím	%	cím	%
1.	HVG	19%	Nők Lapja	43%	Hot, Story	17%	HVG	17%
2.	Autó-Motor, Story	9%	Meglepetés	39%	Nők Lapja	14%	Story	12%
3.	Figyelő, Hot	4%	Story	37%	Füles, Kiskegyed	6%	Autó-Motor	8%
4.	168 óra, Füles, Heti Válasz, Képes Autó Expressz, TVR-Hét	3%	Kiskegyed	35%			Nők Lapja	6%
5.	Best, Hetek, Kiskegyed, Zsaru Magazin	2%	Best	17%			Hot, Kiskegyed	5%

A hetilapolvasás esetében megállapíthatjuk, hogy leginkább a női elítéltekre jellemző, akik legfőképpen a női életmód és bulvár hetilapokat olvassák, csakúgy, mint a fiatalokorú férfi elítéltek. A felnőtt férfi elítéltek zömmel a gazdasági, autós és politikai-közéleti hetilapokat forgatják előszeretettel. Sőt az Autó-Motor, a Figyelő, a Hetek, a Heti Válasz és a Képes Autó Expressz hetilapok olvasása csak rájuk jellemző, míg a Meglepetést kizárólag a nők, a Kiskegyed és a Nők Lapja hetilapoknak pedig a négyötödét a női elítéltek olvassák.

A folyóirat-olvasás gyakorisága

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalokorúak		Összes elítelt	
	cím	%	cím	%	cím	%	cím	%
1.	CKM	22%	Praktika	9%	CKM	14%	CKM	20%
2.	Playboy	20%	Elixír, National Geographic	6,5%	Bravo, Ifjúsági Magazin, Playboy	8,5%	Playboy	17%
3.	3. évezred, National Geographic	9%	3. évezred, Börtönúj-ság, Bravo, Cosmopolitan, Elle, Hihetetlen	4%	Magyar Horgász, National Geographic, Sikeres Sporthorgász, Tattoo	3%	3. évezred, National Geographic	8%
4.	Látkép	5%	Családi Lap, Látkép	2%			Látkép	4%
5.	Auto Bild, Hihetetlen, IPM, Sikeres Sporthorgász	3,5%					Auto Bild, Hihetetlen, IPM, Sikeres Sporthorgász	3%

👁 FOGVA TARTOTT KÉPZELET? 👁

Megfigyelhetjük, hogy a folyóiratok közül mind a felnőtt, mind a fiatalokú férfi elítéltek elsősorban a férfi életmód magazinokat olvassák. Ezen kívül a felnőtt férfiak inkább az ismeretterjesztő-tudományos folyóiratokban, míg a fiatalokúak az ifjúsági és hobby lapokban mélyülnek el. A női elítéltek a hobby-kreatív, a női életmód és az ismeretterjesztő-tudományos magazinokat preferálják.

A Bv. kódex 36. § (1) bekezdésének m) pontja értelmében az elítélt jogosult – többek között – sajtótermékek megrendelésére.

A sajtótermékek rendelése

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalokúak		Összes elítélt	
	cím	%	cím	%	cím	%	cím	%
1.	Blikk	15%	Nők Lapja	21%	Hot	50%	Blikk	14%
2.	Playboy	12%	Meglepetés, TVR-Hét, Ügyes	17%	Best, Blikk, Füles, National Geografic, Playboy, Tattoo	25%	Playboy, TVR-Hét	10%
3.	CKM	11%	Bravo, Füles, Story	12,5%			CKM	9%
4.	Autó-Motor	10%	Barikád, Blikk, Kiskegyed, Praktika	8%			Autó-Motor, Füles, HVG	8%
5.	HVG, Nemzeti Sport	9%	168 óra, Best, Hot, HVG, National Geografic, Zsaru	4%			Nemzeti Sport	7%

Saját költségére átlagosan az elítéltek ötöde (22%) rendel sajtótermékeket, vizsgálatunk szerint a női elítéltek kb. fele, a felnőtt férfiak ötöde és a fiatalokú férfiak 10%-a. Megállapíthatjuk továbbá, hogy közülük a legtöbben a Blikket rendelik. A saját költségükön sajtótermékeket vásárló felnőtt férfi elítéltek ezen kívül a vezető férfi életmód magazinokat, autós és gazdasági hetilapokat és a Nemzeti Sportot, a nők jellemzően a női életmód magazinokat és rejtvényújságokat, a fiatalokúak pedig nagyrészt a bulvárlapokra fizetnek elő.

A könyv olvasás gyakorisága

	2005-ös	2010-es	2012-es
	felmérés megkérdezetteinek százalékában		
Egyet sem olvasott az utóbbi 12 hónapban	60%	50%	4%
1-3 könyvet elolvasott az utóbbi 12 hónapban	8%	10%	6%
Negyedévenként legalább egy könyvet elolvasott	16%	20%	19%
Havonta átlagosan legalább egy könyvet elolvasott	16%	19%	71%

A megkérdezettek 89%-a szokott könyvet olvasni a tankönyveken kívül, ráadásul kb. háromnegyedük (71%) havonta átlagosan legalább egy könyvet elolvasott. Mint arra már a fentiekben is rámutattam, amíg a 2010-es országos reprezentatív vizsgálatban a könyvolvasás a szabadidős tevékenységek preferencia listáján a közepmezőnyben helyezkedett el, addig a jogerősen elítéltek rangsorában az első helyen találtuk. Arról is volt már szó, hogy jelen vizsgálatunk nem reprezentatív, mivel mintánk – többek között – sokkal kvalifikáltabb a populációnál, ami magyarázza a könyvolvasók nagy arányát is. Tudjuk, hogy az olvasási képesség összefüggésben áll nemcsak az elítélt vagy a szülők (elsősorban az anya) iskolai végzettségével, hanem a reális önismerettel egyaránt. Popper Péter pszichológus remekül rávilágít erre: „*A jó könyvek rólunk szólnak. Megmutatják, hogy kik és mik vagyunk, s hogy mivé kellene válnunk. Vagyis hogyan kellene élnünk a világban.*”⁹ A bv. intézetek falai között az olvasásnak különösen hang-

súlyos szerepe van a fogvatartottak társadalmi *reszocializációjában*. A fogvatartottak az olvasás által felismerhetik egyrészt azt, hogy nincsenek egyedül a problémáikkal, másrészt pedig azt, hogy az, ahogyan az adott olvasmányra reagálnak, valójában róluk, saját érzelmeikről szól. Ezáltal fejleszthetik személyiségüket és elmélyíthetik önismeretüket is.

A mintánkban szereplő elítéltek – saját bevallásuk szerint – elsősorban ismeretszerzés, tájékozódás, másod- és harmadsorban pedig szórakozás, illetve művelődés, tanulás céljából olvasnak. Vagyis összhangban a szakirodalom korábbi megállapításaival, az olvasásnak a bv. intézetekben betöltött további két fontos funkciója (a reszocializáción kívül) az *információszerzés* és a *rekreáció*. Ezen kívül több válaszadó az olvasás céljaként a szókincs bővítést említette, de előfordult olyan is, aki a figyelemelterelést, az önismeret, empátia elősegítését vagy a szellemi frissesség fenntartását jelölte meg.

A legutóbbi olvasmányok szerzői

	2005		2010		2012	
	az összes olvasmány százalékában					
	szerző	%	szerző	%	szerző/mű	%
1.	Brown, D.	3,5%	Lőrincz L. L.	3,8%	Biblia	3,2%
2.	Steel, D.	3,4%	Steel, D.	3,5%	Brown, D. ; Follet, K. ; Frei T.	2,9%
3.	Jókai M.	2,7%	Rejtő J.	3,2%	Lőrincz L. L.	2,7%
4.	Wass A.	2,1%	Gárdonyi G.	3,1%	Coelho, P. ; King, S. ; Rejtő J.	1,9%
5.	Rejtő J.	1,7%	Jókai M.	2,6%	Smith, W.	1,6%

A vizsgálat időpontjában, illetve azt közvetlenül megelőzően az elítéltek harmada olvasott magyar irodalmat. A legtöbb válaszadó legutóbb a Bibliát olvasta, emellett pedig elsősorban Dan Brown, Ken Follett, Frei Tamás és Lőrincz L. László műveit. Másodsorban Paulo Coelho, Stephen King, Rejtő Jenő és Wilbur Smith műveit, harmadsorban pedig Henri Charrière, Stieg Larsson, Müller Péter és Danielle Steel könyveit

olvasták. Természetesen a fiatalkorúak olvasmányai között feltűnik több kötelező olvasmány is (pl. Gárdonyi Géza: Egri csillagok, Shakespeare: Rómeó és Júlia). A női elítéltek ez év tavaszán jellemzően Frei Tamás, Dan Brown és Paulo Coelho könyveit olvasták.

Az utóbbi két országos reprezentatív vizsgálat során legnagyobb arányban említett szerzők közül a megkérdezettek listáján is szerepelnek

Dan Brown (2,9%), Lőrincz L. László (2,7%), Rejtő Jenő (1,9%), Danielle Steel (1,3%) és J. K. Rowling (1%).

A legutóbbi olvasmányok beszerzési forrása

	2005-ös	2010-es	2012-es
	felmérés megkérdezetteinek százalékában		
Mostanában vette	27%	21%	3%
Ajándékba kapta	9%	14%	11%
Családi könyvtárból	29%	15%	6%
Kölcsön kapta ismerőstől, (zárkatárstól)	16%	15%	21%
Könyvtárból	7%	3%	55%
Egyéb, illetve nincs válasz	12%	32%	4%

A táblázatból jól kiolvasható, hogy a két országos reprezentatív vizsgálat eredményei fordítottan arányosak a jelenlegi, nem reprezentatív, elitáltak körében végzett felmérésünk eredményével. Míg az országos reprezentatív vizsgálatok során kiderült, hogy a könyvtárból történő kölcsönzés gyakorlatilag marginális szerepet játszik, addig a bv. intézetek falai között jelentős arányt képvisel. Ugyanakkor, míg az országos vizsgálatok azt állapították meg, hogy a legutóbbi olvasmányok döntő részét vásárlás útján és ugyan egyre csökkenő mértékben, de a családi könyvtárból szerezték be a megkérdezettek, addig a bv. intézetekben ez jellemző legkevésbé a közismert anyagi és szociális hátrányból adódóan. Az ismerőstől való kölcsönzés

és az országos vizsgálatok szerint egyre növekvő mértékű ajándékozás, nagyjából hasonló arányt képvisel a bv. intézetek zárt világában is. Külön érdekesség, hogy a válaszadók közül valaki a legutóbbi olvasmányát „*lopta a csurmában*¹⁰”. Végezetül, de nem utolsó sorban fel szeretném hívni figyelmüket arra, hogy az országos reprezentatív vizsgálatok során 20%-kal nőtt azok aránya, akik elzárkóztak a válaszadástól, ugyanakkor az elitáltak körében végzett felmérés során a válaszadást megtagadók aránya szinte nem is érzékelhető.

A kérdőívünket kitöltő elitáltak csaknem kétharmada (62%) úgy nyilatkozott, hogy zárkájában saját könyvekkel rendelkezik. Összesen 1516 db kötetről tettek említést, azaz átlagosan 5 db könyvet birtokolnak cellájukban, amelyeket, mint a fenti táblázatból kitűnik, javarészt ajándékba kaphattak, pontosabban küldhettek be nekik családtagjaik, rokonaik, barátaik.

Korábban már megállapítottuk, hogy a beszélgetés az elitáltak szabadidős tevékenységi listáján a középmezőnyben helyezkedik el. Mindazonáltal az is érdekelt bennünket, hogy szoktak-e egyáltalán könyvekről beszélgetni, és ha igen, kivel. A könyvolvasó elitáltak 71%-a nyilatkozott úgy, hogy szokott könyvekről társalogni, mégpedig a válaszadók kétharmada (a nők 85%-a) a zárkatársával, fele (a nők harmada) baráttal, ismerőssel, míg a könyvtárossal a negyedük (a nők 39%). A legkevésbé jellemző, hogy a nevelőtiszttel beszélgetnének olvasmányélményeikről, tapasztalataim tükrében ez a nevelők nagyfokú leterheltségével, nem pedig érdektelenségével magyarázható.

A legkedveltebb szerzőkről és művekről

A legkedvesebb szerzők gyakorisága

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalkorúak		Összes elítelt	
	a könyv olvasók százalékában							
	szerző	%	szerző	%	szerző	%	szerző	%
1.	Lőrincz L. L.	6,7%	Steel, D.	11%	Petőfi S.	20,6%	Lőrincz L. L.	5,8%
2.	Rejtő J.	6,5%	Coelho, P.	8,8%	Fekete I., Móra F.	8,8%	Rejtő J.	5,2%
3.	King, S.	5%	Jókai M., King, S., Roberts, N.	6,6%	Arany J., Jókai M., József A., Kölcsey F.	5,8%	King, S.	4,6%
4.	Jókai M.	4,2%	Berkesi A., Brown, D., Márai S., Mikszáth K., Müller P., Petőfi S.	4,4%	Brown, D., Christie, A., Csernus I., Gárdonyi G., Lőrincz L. L., Mikszáth K., Steel, D., Dosztojevszkij	2,9%	Jókai M.	4,4%
5.	Brown, D.	4%	Austen J., Bronte E., Fekete I., Kundera, M., Mann, T., Móricz Zs., Szabó M.	2,2%			Petőfi S.	4,2%

	2005-ös		2010-es		2012-es	
	felmérés könyv olvasóinak százalékában					
	szerző	%	szerző	%	szerző	%
1.	Jókai M.	22,1%	Jókai M.	9,2%	Lőrincz L. L.	5,8%
2.	Mikszáth K.	6,4%	Petőfi S.	5,6%	Rejtő J.	5,2%
3.	Móricz Zs.	6,3%	Mikszáth K.	4,9%	King, S.	4,6%
4.	Moldova Gy.	5,8%	Rejtő J.	4,4%	Jókai M.	4,4%
5.	Rejtő J.	4,8%	Móra F.	3,1%	Petőfi S.	4,2%

A könyvolvasó elitáltak 40%-ának (a fiatalok felének, a női elitáltak harmadának) nincs kedvenc írója. Ez esetben markánsabban elválnak a nemek közötti különbség, mint a legutóbbi olvasmányok szerzői esetében, hiszen csak a női elitáltak kedvencei körében találjuk Jane Austent és Emily Brontet. A fiatalok kedvenc szerzőinek kétharmada az iskolai kötelező olvasmányok alkotói, csakúgy, mint a legutóbbi olvasmányok szerzői esetében is láthattuk. Sajnos, ez is alátámasztja azt a korábbi megállapításomat, hogy a fiatalok esetében az olvasás egyáltalán nem népszerű szabadidős tevékenység, hiszen az iskolában tanult magyar és világirodalmi kánon szerzőin kívül alig említettek meg más alkotókat.

Ahogy az országos reprezentatív vizsgálatok során korábban már bebizonyosodott, a kedvenc írók listája esetünkben is, hangsúlyeltolódásokkal ugyan, de jelentős átfedést mutat a legutóbbi olvasmány szerzőjével. Ugyanakkor örömmel állapíthatjuk meg egyrészt, hogy szignifikáns

különbség mutatkozik a magyar szerzők említése terén, hiszen, míg a legutóbbi olvasmányok szerzőinek egyharmada volt csak hazai (31%), addig a kedvenc szerzők kicsit több, mint a fele (52%) magyar. Másrészt az is szembetűnő, hogy míg a legutóbbi olvasmányok szerzői között csak elenyésző számban találunk szépirodalmi klasszikus szerzőt, addig a kedvenc írók listáját zömmel ők teszik ki.

A hazai líra is képviselteti magát listánkon Petőfi Sándor személyében. Igaz, a legutóbbi olvasmányok szerzői között csekély számban találunk költőket (Ady E., József A., Weöres S.), ugyanakkor a kedvenc szerzők 10%-át a magyar líra klasszikusai teszik ki (Ady E., Arany J., Babits M., József A., Kölcsey F., Petőfi S., Radnóti M., Vörösmarty M.).

Az utóbbi két országos reprezentatív vizsgálat során legnagyobb arányban említett szerzők közül a megkérdezettek listáján is szerepelnek Rejtő Jenő (5,2%), Jókai Mór (4,4%) és Petőfi Sándor (4,2%).

A legkedvesebb olvasmányok

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalok		Összes elitált	
	az összes olvasmány százalékában							
	mű	%	mű	%	mű	%	mű	%
1.	Gárdonyi G.: Egri csillagok	3,9%	Dumas, A.: Monte Cristo grófja; Hemingway, E.: Akiért a harang szól; Sienkiewicz, H.: Quo vadis; Szabó M.: Abigél	0,4%	Molnár F.: A Pál utcai fiúk	0,6%	Gárdonyi G.: Egri csillagok	4,2%
2.	Brown, D.: A Da Vinci-kód	3%	Austen, J.: Büszkeség és balítélet; Bronte, C.: Jane Eyre, Brown, D.: A Da Vinci-kód; Coelho, P.: Az alkimista; Dante, A.: Isteni színjáték; Jókai M.: Az aranyember; Kenneth, C.: Május Manhattanben; Mann, T.: A varázshegy; Márai S.: A gyertyák csonkig égnek; Mitchell, M.: Elfújta a szél; Müller P.: Szerettkönyv; Roberts, N.: Délidő; Steel, D.: Tiltott szerelem; Vonnegut, K.: Az ötös számú vágóhíd	0,2%	Beljajev, A.: A kétlábú ember; Gárdonyi G.: Egri csillagok; Rideg S.: Indul a bakterház	0,4%	Brown, D.: A Da Vinci-kód	3,5%

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalok		Összes elítelt	
	az összes olvasmány százalékában							
	mű	%	mű	%	mű	%	mű	%
3.	Follett, K.: A katedrális	2,4%			Brown, D.: A Da Vinci-kód; Fekete I.: Tüskevár, Vuk; King, S.: Rémkoppantók; Lőrincz L. L.: A lép lidérce; Móra F.: A kincskereső kisködmön	0,2%	Follett, K.: A katedrális	2,4%
4.	Brown, D.: Angyalok és démonok	2%					Brown, D.: Angyalok és démonok; Coelho, P.: Az alkimista; Dallos S.: Aranyecset	2%
5.	Coelho, P.: Az alkimista; Dallos S.: Aranyecset	1,8%					Dumas, A.: Monte Cristo grófja; Jókai M.: A köszívű ember fiai	1,8%

A megkérdezett könyvolvasó elítéltek majdnem fele (47,5%) nem adott választ arra a kérdésünkre, hogy mely olvasmányaira emlékszik vissza legszívesebben. A 297 válaszadó 289 szerző 491 művét, köztük 89 magyar szerző 163 művét említette, azaz a kedvenc olvasmányok harmada hazai szerző tollát dicséri. A fenti táblázat is rámutat arra, hogy a legkedveltebb olvasmányok terén igen nagy volt a szórás, azaz számos mű csak egyetlen említéssel szerepel listánkon. Feltűnő továbbá, hogy a kedvenc olvasmányok háromnegyede nem az iskolai kötelező olvasmányok közül került fel listánkra, bár ez a fiatalokra kevésbé igaz, az ő listájuk fele kötelező

olvasmány. A felnőtt férfiak és az összes elítelt listáját az egyik legismertebb magyar történelmi regényünk vezeti, amely egyben kötelező olvasmány is. Meglepő módon mindkét listán feltűnik Dallos Sándor legjelentősebb műve, a Munkácsy Mihályról szóló kétkötetes életrajzi regényének második része az Aranyecset. Mind a férfiak, mind a nők listáján szerepel két kortárs író, Dan Brown A Da Vinci-kód és Paulo Coelho Az alkimista című regénye. Érdekes az is, hogy a női elítéltek esetében az élen nem a tipikus női irodalom áll, hanem Dumas, Hemingway és Sienkiewicz regényei.

👁 FOGVA TARTOTT KÉPZELET? 👁

Az utóbbi egy évben olvasott könyvek tematikája

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalkorúak		Összes elítélt	
	a könyv olvasók százalékában							
	téma	%	téma	%	téma	%	téma	%
1.	történelmi regény	58%	szerelmes regények	75%	vers	59%	tankönyv, nyelvkönyv	56%
2.	tankönyv, nyelvkönyv	56%	tankönyv, nyelvkönyv	55%	kalandregény	50%	történelmi regény	54%
3.	kalandregény	55%	krimi, detektívregény	47%	tankönyv, nyelvkönyv ; mese	47%	kalandregény	53%
4.	krimi, detektívregény	53%	történelmi regény ; vers	40%	sport, hobbi	41%	krimi, detektívregény	51%
5.	term.tud.-os, műszaki, mezőgazdasági	43%	ezoterikus irodalom ; kalandregény	35%	krimi, detektívregény	35%	term.tud.-os, műszaki, mezőgazdasági	40%
6.	sport, hobbi	38%	életrajzi regények	33%	szerelmes regények	32%	sport, hobbi ; vers	36%
7.	vers	33%	klasszikus szerzők szépirodalmi művei ; társad.-i (és család-) regény	29%	történelmi regény ; term.tud.-os, műszaki, mezőgazdasági	29%	klasszikus szerzők szépirodalmi művei	31%
8.	életrajzi regények ; klasszikus szerzők szépirodalmi művei	31%	mese	27%	fantasztikus regény	26%	életrajzi regények ; szerelmes regények	30%
9.	útleírás, útikönyv	29%	term.tud.-os, műszaki, mezőgazdasági ; útleírás, útikönyv	22%	klasszikus szerzők szépirodalmi művei ; társ.tud.-ok, politika, művészet	23%	útleírás, útikönyv	28%
10.	társ.tud.-ok, politika, művészet	28%	fantasztikus irodalom	18%	életrajzi regény ; novella ; útleírás, útikönyv	20%	társ.tud.-ok, politika, művészet	26%
11.	fantasztikus irodalom	27%	kortárs szerzők szépirodalmi művei ; novella	15%	társad.-i (és család-) regény	18%	fantasztikus irodalom	25%
12.	szerelmes regények	25%	sport, hobbi	13%	ezoterikus irodalom ; kortárs szerzők szépirodalmi művei	15%	társad.-i (és család-) regény ; mese	23%

	Felnőtt férfiak		Nők		Fiatalkorúak		Összes elítelt	
	a könyvolvasók százalékában							
	téma	%	téma	%	téma	%	téma	%
13.	társad.-i (és család-) regény	22%	társ.tud.-ok, politika, művészet	7%			novella ; ezoterikus irodalom	19%
14.	mese	21%					kortárs szerzők szépirodalmi művei	15%
15.	novella	19%						
16.	ezoterikus irodalom	18%						
17.	kortárs szerzők szépirodalmi műve	15%						

A kedvenc szerzőkre és a legkedvesebb olvasmányokra vonatkozó kérdésünkkel ellentétben arra a kérdésre, hogy milyen fajta, milyen témájú könyveket olvasott az utóbbi egy évben, a könyvolvasó elítéltek 91%-a válaszolt. Mint láthatjuk, a tankönyvek, nyelvkönyvek, a történelmi- és a kalandregény, valamint a krimi, detektívregény előkelő helyet foglalnak el valamennyi listán. Ugyanakkor a kortárs szerzők szépirodalmi művei, a novella és (a nőket kivéve) az ezoterikus irodalom sereghajtók a listákon. A fenti táblázatunkból kiolvasható, hogy a női könyvolvasó elítéltek háromnegyede, a fiatalkorúak fele és a felnőtt férfi elítéltek negyede választ magának olvasnivalót az érzelmes, romantikus, szerelmes regények közül. Verset elsősorban a fiatalok és a női elítéltek olvasnak, a meseolvasás ugyancsak a fiatalok jellegzője. A sport, hobbi témakör mind a fiatalok, mind a felnőtt férfi elítéltek kedvenc témái közé tartozik, ugyancsak negyedük érdeklődik a fantasztikus irodalom iránt is, ellentétben a női elítéltekkel, ahol a lista végén találjuk e témákat. A könyvolvasó elítéltek harmada olvassa klasszikus szerzők szépirodalmi műveit, a fiatalok kivételével az életrajzi regényeket, továbbá a felnőtt férfiak az útleírásokat és útikönyveket, a női elítéltek pedig a társadalmi (és család-) regényeket. A természettudományos, műszaki, me-

zőgazdasági szak- és ismeretterjesztő irodalom olvasása is leginkább a felnőtt férfi elítéltekre jellemző, csakúgy, mint a társadalomtudományok, politika, művészet témakör, amely iránt a legkevésbé a női elítéltek érdeklődnek.

Irodalmi példaképek

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy az elítélteknek van-e irodalmi példaképe, és ha igen, kicsoda és miért. Sajnálattal vettük tudomásul egyrészt, hogy erre a kérdésre érkezett a legkevesebb válasz, mindösszesen csak 93 elítelt válaszolt (az összes megkérdezett elítelt 17 %-a, a könyvolvasó elítéltek 19%). Másrészt a válaszolók félreértették kérdésünket, négy kivétellel írókat, költőket, filozófusokat és történelmi személyiségeket neveztek meg példaképükként. A következőkben ezekből szeretnék néhány gyöngyszemet kiemelni, a négy valódi irodalmi példakép után természetesen.

Egy női elítelt Mitchell, M.: *Elfújta a szél* című regényéből *Scarlett*et nevezi meg példaképének, „mert céltudatos, kitartó, és leküzdö az egész világot és önmagát is”. Három felnőtt férfi elítelt közül az egyik Benya Kriket, az odesszai betörök vezérét állította maga elé példaképnek, aki Iszaak Babel *Odesszai történetek* c. novel-

lafüzérének főhőse, mert „*az életvitelemben, minden mozdulatomban az ő idealizált képe inspirált és a jövőben is követni igyekszem*”. A másik férfi elítélt példaképe pedig Fazekas Mihály elbeszélő költeményének furfangos eszű libapásztorja, Lúdas Matyi, mert „*ő háromszor adta vissza Döbröginek*”. Végül a harmadik férfi úgy nyilatkozott, hogy hálás Krúdynak, hogy megteremtette neki Szindbádöt, aki iránytűje volt életének.

Az írói, költői példaképek közül a legtöbben Petőfit, József Attilát, Adyt, Müller Pétert, Rejtőt, Dosztojevszkijt és Villont nevesítették. És hogy miért? Petőfi Sándor „*tájköltészetével, hazaszeretetével, valamint egyszerű életútjával és azzal, hogy nagyon jól tudta érzékelteni az alföldi táj szépségét*” nyerte el az egyik férfi elítélt tetszését. Egy másik elítélt úgy fogalmazott, hogy Petőfi „*a nemzeti hazafias demokratikus felfogása miatt, meg persze a szabad szelleműsége és a szabadság előtérbe helyezése miatt*”, egy harmadiknak pedig azért ő a példaképe, mert bebizonyította, hogy „*a Nép egyszerű fiából is lehet valaki nagy hazafi*”. Sőt, egy fiatalos elítélt szerint „*a haza becsületét is neki köszönhetjük*”.

József Attila az egyik férfi elítélt szerint „*a tisztasága és a benne dúló érzelmek miatt*”, egy másik szerint pedig azért lehet példakép, mert „*a származásából eredő hátránya ellenére kitartott költői pályája mellett és a meggyőződése nem ingott meg soha. Édesanyjához való tisztelete, ragaszkodása példaértékű a mai társadalom számára*”. Egy fiatalos elítéltnek pedig azért idol, mert „*szívből és őszintén cselekedett és nagyon csinálta, amit csinált*”.

Ady Endre azért áll példaként egy férfi elítélt előtt, mert „*nagyon sok hasonlóságot vélek fölfedezni a verseinek sorai között rejlőd világnézete és a magam szemlélete között*”. Egy másik férfi úgy fogalmazott, hogy Ady „*szerves típus volt és szerette a szép nőket, ahogy én is*”.

Müller Péterrel kapcsolatban az egyik elítélt azt írja, hogy „*éretten, bölcsen, érthetően ír az élet legalapvetőbb kérdéseiről, és kibontja az alapvető dolgokat a lélek és a metafizika szem-*

pontjai szerint”. Egy másiknak azért példaképe, mert „*több kudarc ellenére sem adta fel az írást, kb. 20 évet várt, míg kiadásra került az első könyve*”.

S végül Rejtő Jenő „*a humora és a világnézete*” miatt, Dosztojevszkij azért példa az egyik elítélt szerint, mert „*ő is ártatlanul ült börtönben*”, és Villon azért, mert „*csak a mának élt és úgy ahogy akart*”.

Két férfi elítélt a görög és római filozófusokat nevezte meg példaképként, mert „*nagy gondolkodók voltak az élet nagy dolgairól, meg tőlük származik a demokrácia*”.

A történelmi személyiségek közül a legtöbb válaszadó Kossuth Lajost jelölte meg példaképként egyrészt, mert „*igaz magyar volt, és ezt tetteivel is bizonyította*”, másrészt, mert „*40 évig emigrált Magyarországról*”. Egy női elítélt a harmadik Magyar Köztársaság első elnökét, az író és műfordító Göncz Árpádot említette példaként, mert „*ő fordította le A Gyűrűk Urát magyarra*”. Indoklás nélkül még több történelmi személyiséget is megneveztek, például Dzsingisz kánt, Nelson Mandela-t, Nagy Sándort, Napóleont és Széchenyi Istvánt. A példaképek sorában két pápát is találunk, X. Pius pápát, akinek „*személyisége, munkássága, töretlen munkabírása*” tett mély benyomást az egyik elítéltre, és II. János Pál pápát, aki „*az egyházáért, az emberekért élt*”.

A könyvtárhasználatról

Kutatásunk során, az olvasási szokások megvizsgálása mellett, célul tűztük ki a jogerősen elítéltek könyvtárhasználati szokásainak feltérképezését is. Felettből kíváncsiak voltunk arra, hogy a bv. intézeti könyvtárak jelenlegi szolgáltatásai és választéka mennyire elégítik ki a fogvatartottak igényeit, illetve mennyiben szolgálják a szabadulásuk utáni társadalomba való sikeres visszailleszkedésüket.

Amint arról a tanulmány elején szót ejtettünk, a bv. intézet szabadidős tevékenységei között a könyvtárlátogatás a középmezőnyben helyezke-

dik el (a női elítéltek kivételével, az ő listájukon a zenehallgatás és az olvasás után következik), nem így tapasztaltuk ezt a 2010-es országos reprezentatív vizsgálat során, ahol az utolsó előtti a listán. Ezt azzal magyaráztuk, hogy a bv. intézetekben a szabadidős tevékenységek palettája kisebb, és intézetenként különbözik a választék. Annyi azonban bizonyos, hogy a könyvtárlátogatás potenciálisan, azaz létező lehetőségként minden bv. intézetben biztosított, hiszen könyvtár minden bv. intézetben található. De erre a kérdésre majd egy gondolat erejéig még visszatérünk a bv. intézeti könyvtárak nyitva tartásával kapcsolatban.

A könyvtári tagok aránya

	2005-ös	2010-es	2012-es
	felmérés megkérdezetteinek százalékában		
Soha nem volt könyvtári tag	44,7%	52%	10,6%
Most nem, de régebben az volt	43,8%	35,4%	19,7%
Jelenleg könyvtári tag	11,5%	12,6%	63,7%
Nem válaszolt	0%	0%	6%

A fentiekben vázolt okokból kifolyólag tehát, az országos reprezentatív vizsgálatok eredményeivel ellentétben megállapíthatjuk, hogy a jogerősen elítéltek csaknem kétharmada jelenleg tagja az adott bv. intézet könyvtárának. A válaszadó felnőtt férfi elítéltek 67%-a, a női elítéltek 71%-a, a fiatalok 15%-a nyilatkozott úgy,

A bv. intézeti könyvtárhasználat gyakorisága

	Felnőtt férfiak	Nők	Fiatalkorúak	Összes elítélt
	a megkérdezettek százalékában			
	%	%	%	%
hetente többször	17%	16%	10%	16%
hetente	22%	29%	36%	24%
havonta	27%	25%	15%	26%

A táblázat folytatódik

hogy jelenleg könyvtári tag. Valószínűleg a látens könyvtárhasználók száma ennél magasabb, hiszen korábban már azt is megállapítottuk, hogy legutóbbi olvasmányát az elítéltek több mint a fele (55%) a könyvtárból kölcsönözte ki, ötödük pedig kölcsönkapta zárkatársától, ismerősétől (21%), feltételezve, hogy a kölcsönadott könyvek között könyvtári is akad, nem csak ajándékba kapott vagy olyan, amit vásároltak.

A könyvtári tagok egyharmada (32%) szakmunkás bizonyítvánnyal, másik harmada (30%) érettségivel, 15,5%-uk főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezik, míg 16,5%-uk 8 osztályt vagy annál kevesebbet végzett, 6%-uk pedig nem válaszolt az iskolai végzettséget firtató kérdésünkre. Az országos reprezentatív vizsgálatok a könyvtárhasználók iskolai végzettségének vonatkozásában az érettségi „vízválasztó” jellegét¹¹ állapították meg. Ezzel ellentétben jelen nem reprezentatív vizsgálatunk sokkal kiegyensúlyozottabb képet mutat az érettségivel rendelkező (45,5%) és nem rendelkező (48,5%) bv. intézeti könyvtárhasználók arányát tekintve, azonban, véleményem szerint, mivel az érettségivel, főiskolai vagy egyetemi diplomával rendelkezők aránya mintánkban meglehetősen felülreprezentált, ezért az érettségivel rendelkező könyvtárhasználók aránya a valóságban még kevesebb lehet. Ez arra utal, hogy a bv. intézetekben az is használja a könyvtárat, aki a szabad életben ezt nem tenné (a korábban már ismertetett okokból), vagyis a bv. intézeti könyvtárakra és könyvtárosokra igencsak nagy szerep hárul a fogvatartottak oktatása, művelése, információval való ellátása, rekreációja és nem utolsósorban reszocializációja során.

A táblázat folytatása

	Felnőtt férfiak	Nők	Fiatalkorúak	Összes elítelt
	a megkérdezettek százalékában			
	%	%	%	%
negyedévenként	7%	8%	8%	7%
félévenként	1%	2%	0%	1%
ritkábban	10%	6%	18%	10%
nem válaszolt	16%	14%	13%	16%

A válaszadó könyvtárhasználó elítéltek negyede havonta (26%), illetve hetente (24%), hatodik hetente többször is (16%), míg 7%-uk negyedévente látogatja bv. intézetének könyvtárát. A fiatalok esetében a kiugró 36%-os heti látogatottság mögött a tököli gyakorlat, vagyis az oktatást kiegészítő, heti órarend szerinti könyvtári csoportfoglalkozások (pl. helyesírási gyakorlatok, szociális kompetenciafejlesztés, kommunikációs tréning, önismereti játékok, stb.) állhatnak. Végezetül azt is megállapíthatjuk, hogy a harmincas éveiben járó, érettségivel nem rendelkező, kevésbé képzett válaszadó elítéltekre jellemző, hogy félévente vagy ritkábban keresik fel intézetük könyvtárát.

A bv. intézeti könyvtár szolgáltatásairól

A megkérdezett elítéltek több mint a fele (59%) elégedett a bv. intézeti könyvtár jelenlegi szolgáltatásaival (amelyek főként a könyvkölcsönzést, a helyben használatot, a könyvtári foglal-

kozásokat és rendezvényeket jelentik), 17%-uk nem válaszolt, negyedük (24%) pedig elégedetlenségének adott hangot. A bv. intézeti könyvtár szolgáltatásaival elégedetlenek kétharmada a könyvtár választékát, az új könyvek hiányát és azt kifogásolta, hogy nem, vagy csak rövid időre jut el a könyvtárba. Ezekre a kérdésekre a későbbiek során még visszatérünk a könyvtár választékával és nyitva tartásával való elégedettséget firtató kérdéseink elemzésekor. A maradék egyharmad elégedetlen válaszadó a számítógép- és internethasználat, valamint a katalógusok hiányát, továbbá a sajtótermékek, a könyvtári foglalkozások és rendezvények szűkös választékát nevezte meg elégedetlensége legfőbb okaiként. Akadt olyan is, aki azért nem elégedett, mert „sok könyvet, mint pl.: tudományos, földrajzi és természeti könyveket nem nagyon lehet kölcsönözni”. Többen megjegyezték, hogy vagy több könyvet szeretnének kölcsönözni alkalmanként, vagy a jelenlegi havonkénti látogatásnál sűrűbben, legalább kéthetente szeretnének eljutni a könyvtárba. Végül, de nem utolsósorban sokan a könyvtári helyiségek szűköségét, kis befogadóképességét is megemlítették.

Milyen könyvtári szolgáltatásokat venne igénybe?

	Felnőtt férfiak	Nők	Fiatalkorúak	Összes elítelt
	a megkérdezettek százalékában			
	%	%	%	%
e-book használata helyben	44%	37%	28%	42%
e-book kölcsönzése	40%	27%	36%	38%

A táblázat folytatódik

A táblázat folytatása

	Felnőtt férfiak	Nők	Fiatalkorúak	Összes elítélt
	a megkérdezettek százalékában			
	%	%	%	%
DVD lejátszás helyben	53%	53%	77%	54%
zenehallgatás helyben	51%	41%	67%	51%
EU információ	41%	31%	23%	39%
fénymásolás	49%	47%	36%	47%
nyomtatás	47%	47%	38%	46%
fogyatékossgal élők számára speciális dokumentumok szolgáltatása	14%	16%	23%	15%
fogyatékossgal élők számára a speciális dok. használatát segítő technikai eszközök szolgáltatása	17%	10%	23%	17%
folyóirat kölcsönzés	53%	35%	26%	50%
könyvtári rendezvények	36%	31%	23%	35%
könyvtárközi kölcsönzés	39%	31%	33%	38%
nemzetiségek könyvtári ellátása, nemzetiségi gyűjtemény	18%	14%	15%	18%
számítógép használata	74%	72%	72%	72%

A jelenlegi könyvtári szolgáltatásokon kívül a megkérdezett jögerősen elítéltek háromnegyede (74%) a számítógépet használná, fele pedig DVD-t nézne (54%) vagy zenét hallgatna (51%) legszívesebben a könyvtárban, továbbá folyóiratot kölcsönözne (53%), fénymásolna (47%) vagy nyomtatna (46 %). Amint a táblázatból kiolvashatjuk a válaszadó fiatalok listáján a könyvtári DVD használat (77%) megelőzi a számítógép használatot (77%), folyóiratot pedig a felnőtt férfi elítéltek fele (50%), a nők harmada (35%) és a fiatalok negyede (26%) kölcsönözne szívesen. A szolgáltatások preferencialistájának közép mezőnyében az e-könyvek helyben használatát (42%), illetve kölcsönzését (38%), valamint az EU-információ-szolgáltatást (39%), a könyvtárközi kölcsönzést (38%) és a könyvtári rendezvényeket (35%) találjuk. A válaszadók legkevésbé a különböző nemzetiségi

gyűjteményeket (18%) és a fogyatékossgal élők speciális dokumentumait (17%) és azok használatát segítő technikai eszközöket (15%) vennék igénybe.

A bv. intézeti könyvtár választékáról

A kutatásban résztvevő elítéltek fele (53%) elégedett, ötödük (19%) nem válaszolt, míg több mint a negyedük (28%) elégedetlen a bv. intézeti könyvtárak választékával. Ugyanakkor a válaszadó női és fiatalok elítéltek kétharmada elégedettségének adott hangot.

A válaszadó elégedetlen elítéltek harmada (35%) azért nem elégedett bv. intézetének könyvtárával, mert „*nagyon kevés az új könyv, sajtótermék egyáltalán nincs, a filmek ezerévesek, élvezhetetlenek. Ebben a gazdasági környezet-*

ben a változás esélye minimális! Aki hosszabb ítéletet tölt, és az átlagnál többet olvas, annak elfogynak egy idő után a lehetőségei. Ez egy olvasó ember számára szörnyű.” Egy másik elítélt szerint „az ember, aki szereti a könyveket, soha nem lehet elégedett, mert jelen intézetben nem juthat hozzá ahhoz a rengeteg új könyvhöz, ami megjelenik.”

Negyedük (24%) a szakirodalom elavultságára vagy hiányára panaszodik: „bizonyos témakörök hiányoznak, ami viszont van, az 20-30 példányszámban elérhető, de senkit nem érdekel. Új könyveket nem nagyon lehet találni.” Más úgy fogalmazott, hogy „sajnos sok olyan könyv van, ami már nagyon régi, ebből kifolyólag elavultak a benne leírtak. Érvényes ez többek közt a tudományos, műszaki, szakmai stb. könyvekre. Hozzá kell tennem viszont, hogy szépirodalomból, lektürből, életrajzból, útikönyvből és történelmi könyvekből bőséges a kínálat, melynek egy része a Somogyi-könyvtárnak köszönhető.”

Ötödük (19%) annak adott hangot, hogy az öt érdeklő témákban kevés a könyv: „kicsi a választék az érdeklődési körömből, nagyon sokat többször is olvastam”. „Sajnos a hosszan bent töltött évek alatt az engem érdeklő könyvek nagy részét már elolvastam.” Megint más azt írja, hogy számára „kissé kommersz” a választék, „több értékes (nem pénzben értve) könyv kellene a nyálas szerelmes regények és sematikus, igénytelen krimik számának rovására”.

Tizedük (11%) szerint „a nyelvtanuláshoz szükséges feltételek hiányoznak”, elsősorban a nyelvkönyveket és az idegen nyelvű könyveket hiányolják, de volt olyan is, aki szerint „a nyelvtanuláshoz nélkülözhetetlen hanganyagok hallgatása nem biztosított. Kultúrállamban a fogvatartottak részére nemcsak hanglejátszók tartása, hanem az internet-használat is megszo-kott. Ma már biztonsági okokra való hivatkozás nem elfogadható, különösen a jogerősen elítéltek és büntetésüket töltők esetében.”

5–5 %-uk pedig a sajtótermékeket és a vallásos témájú könyveket hiányolja a bv. intézeti könyvtárak választékából.

A bv. intézeti könyvtár nyitva tartásáról

A megkérdezett elítéltek több mint a fele (58%) elégedett, 17%-uk nem válaszolt, és negyedük (25%) elégedetlen a bv. intézeti könyvtárak nyitva tartásával. Itt is elmondhatjuk, hogy a válaszadó női és fiatalkorú elítéltek kétharmada elégedett. Tovább árnyalva a képet, az elégedetlenek háromnegyede (76%) jelenleg tagja a bv. intézet könyvtárának, továbbá harmaduk hetenként (31%) vagy havonta (31%) látogatja a könyvtárat, sőt 17%-uk hetente többször is, míg 9%-uk csak negyedévente, illetve 6%-uk félévente vagy annál is ritkábban jut el a könyvtárba.

A könyvtári nyitva tartással elégedetlenek fele (46%) tehát – saját bevallása szerint – havonta vagy annál is ritkábban tudja használni bv. intézetének könyvtárát. Közülük rengetegen hangsúlyozták, hogy alkalmanként kevés könyvet lehet kölcsönözni, továbbá, hogy „kevés idő jut a válogatásra, mindig kapkodni kell.” A könyvtárban eltöltött időt többen azért is keveslik, mert így nem tudnak hozzáférni a prézens állományhoz. „Miután dolgozom, munkaidőm pontosan megegyezik a könyvtár nyitva tartásával. Sok olyan könyvet olvasok, amihez nélkülözhetetlen az akár közepesnél is mélyebb stúdium, ami a kézikönyvtárban van, nem lehet kölcsönözni. Marad a szombat, de amikor elvileg délig nyitva tartó könyvtárat a biztonsági ellenőrzés miatt 10 órákor el kell hagyni. Kérdés: mire való akkor a kézikönyvtár? Tudom, hogy ez nem civil könyvtár és mindenféle partikularitásnak helye nincs, csak mégis rossz néha. Biztosan nem csak én vagyok ilyen bolond, olvasós.”

Az általunk megkérdezett könyvtári tagok 10%-a részt vesz valamilyen szakmát adó képzésben, 18%-a alap-, közép- vagy felsőfokú tanulmányokat folytat, 60%-uk pedig dolgozik a bv. intézetben. Sokan panaszkodtak arra, hogy meglehetősen körülményes, nehézkes számukra a könyvtár látogatása, mivel tanulás vagy munka után már nincs, vagy csak nagyon rövid ideig van nyitva a könyvtár. „Dolgozó körze-

ten vagyok, amikor a zárkánkba érünk, sokszor még le sem pakolhatunk, már akkor jelzik, hogy lehet menni könyvtárba, így sokszor lemaradok a lehetőségekről. Sok esetben már lementek a könyvtárba, amikor mi beérünk a munkából.” Egy másik elítélt úgy nyilatkozott, hogy „*valamikor hetente sikerül kijutni, valamikor hetekig nem. A használat idejéről nem vagyok tájékoztatva. A kölcsönzés ideje rövid, szeretnék használni bizonyos könyveket (lexikon, szótár), amelyeket a zárkában nem lehet, illetve nem akarok magammal vinni.”*

A könyvtár szerepe a reszocializáció során

Végezetül szeretnénk volna megvizsgálni a bv. intézeti könyvtáraknak a fogvatartottak társadalmi visszailleszkedésében betöltött szerepét. Kíváncsiak voltunk arra, hogy szabadulásuk után hányan látogatják továbbra is a könyvtárat. Erre a kérdésünkre a választ nem várhattunk a bv. intézetektől, hiszen ott csak addig tartózkodik az elítélt, ameddig büntetését tölti. Az utógondozás során se volt arra lehetőség, hogy e kérdésekre választ kapjunk, így megpróbáltunk közvetlenül a visszaesőket megkérdezni.

Saját bevallása szerint, az általunk megkérdezett elítéltek negyede (27%) visszaeső, többszörösen visszaeső. Kétharmaduk (65%) jelenleg tagja a bv. intézet könyvtárának, 17%-uk most nem, de valamikor könyvtári tag volt, míg 15%-uk soha nem volt könyvtári tag. Egyharmaduk (30%) havonta, negyedük (26%) hetente, 13%-uk pedig hetente többször is, míg 17%-uk negyedévente vagy annál ritkábban látogatja a bv. intézetnek könyvtárát. Tehát a visszaesők kétharmada (69%) legalább havonta eljut a könyvtárba, továbbá a visszaesők 60%-a nyilatkozott úgy, hogy a szabadlábon töltött idő alatt is meglátogatta valamelyik nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárunkat.

Összefoglalás

Az előzőekben közölt, nem reprezentatív vizsgálatunk adatsorai rámutattak arra, hogy a felmérésben részt vevő jogerősen elítéltek jelentős része rendszeresen olvas és látogatja bv. intézetének könyvtárát. Az általunk megkérdezett elítéltek 91%-a szokott sajtótermékeket, 89%-uk pedig könyveket olvasni. A könyvolvasó elítéltek 60%-ának van kedvenc szerzője, 52,5%-nak pedig kedvenc olvasmányélménye is van, irodalmi példaképe azonban a megkérdezettek 83%-nak nincsen jelenleg.

A felmérésben részt vevők kétharmada jelenleg tagja a bv. intézet könyvtárának, de ennél is többen lehetnek a látens könyvtárhasználók. Megállapítottuk, hogy – többek között – a könyvtárhasználók nagy száma miatt kulcsfontosságú szerepe van a bv. intézeti könyvtáraknak és könyvtárosoknak a fogvatartottak oktatása, nevelése, tájékoztatása, rekreációja és reszocializációja során. A börtönkönyvtárak kiemelt feladata tehát, hogy szolgáltatásaik révén elősegítsék a fogvatartottak, mint a társadalmi kirekesztődés által különösen fenyegetett csoport visszailleszkedését a társadalomba. Ahhoz viszont, hogy a hazai bv. intézetek könyvtárai e feladatnak maximálisan megfeleljenek, a jövőben mindinkább fejleszteni kell őket. Gondolok itt elsősorban a könyvtáros szakemberek alkalmazására vagy a könyvtárért felelős nevelők szakirányú továbbképzésére; a könyvtár nyitva tartásának megváltoztatására annak érdekében, hogy a tanuló és a dolgozó fogvatartottak is hozzáférjenek mind a prézens, mind a kölcsönözhető állományhoz; a számítógépek és az elektronikus katalógusok alkalmazására a könyvtárban; a könyvtár választékának kibővítésére sajtótermékekkel és nyelvkönyvekkel. Ezáltal a könyvtárak még hatékonyabban tudnák elősegíteni a fogvatartottak társadalomba való sikeres visszatérését.

Fontos továbbá, hogy e reintegráció fokozatos legyen, azaz még a szabadságvesztés ideje alatt lépésről-lépésre kell elmélyíteni az elítélt és a társadalom közötti kapcsolatot. Mivel a leg-

több elítéltnak együtt kell élnie a társadalommal szabadulása után, ezért ösztönözni kell őket a különböző nyilvános- és közszolgáltatások használatára, a közösségi intézmények igénybevételére is. A könyvtár mint felzárkóztató, esélyteremtő intézmény ajtót nyithat és átvezetheti a fogvatartottakat a tudásalapú társadalomba.

Az ALA szellemi szabadsággal kapcsolatos kézikönyvének releváns fejezete¹² szerint a demokratikus társadalomban való részvétel megkívánja a korlátlan hozzáférést az aktuális társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális és tudományos információkhoz. A börtön falain kívül elérhető információk és gondolatok elengedhetetlenek a fogvatartottak sikeres visszailleszkedéséhez. Egyrészt a tanulás igényli a szabad hozzáférést a széles körű tudáshoz, másrészt pedig a külvilág információinak, gondolatainak elfojtása, kvázi cenzúrázása sem készíti fel a fogvatartottakat a szabad életre. Még a tényleges szabadságvesztésre ítélték is megérdemlik az információkhoz vagy az irodalomhoz való hozzáférést, egy ablakot a világra.

Tanulmányomban már utaltam arra, hogy az olvasás az egyik építőköve a sikeres reszocializációs folyamatnak. A könyvtárak a bv. intézetek falain belül és kívül egyaránt lehetővé teszik a fogvatartottaknak és hozzátartozóiknak, hogy olvassanak, ezáltal pedig mind maguk, mind családjuk megbirkózzon azzal a töréssel, amit a bűnelkövetés és az azt követő szabadságvesztés okozott életükben.

Nem titok, hogy általában mindenütt a fogvatartottak iskolai végzettsége alacsonyabb a társadalmi átlagnál. Kőszegi Szilvia és Varga Zoltán tanulmányában majd olvashatjuk, hogy ez utalhat arra is, hogy az elítéltek többségénél zavar keletkezett a szocializációs folyamatokban. E zavarok kiküszöbölése elsősorban az oktatás feladata. A bv. intézeti iskolák nagy mértékben hozzájárulnak az analfabéta, valamint a funkcionális analfabéta fogvatartottak számának csökkentéséhez is. Ugyanakkor szeretném hangsúlyozni, hogy a bv. intézetek könyvtárai nemcsak információkat vagy olvasnivalókat, hanem szocializációs készségeket is közvetítenek, mint pl.

önismeretet, önbizalmat, fejlett kommunikációt, toleranciát, ezenkívül az önálló döntéshozatalban, a kulturális fejlődésben, a kulturális szocializációban is jelentős szerepet játszanak.

Fontos küldetésnek tartom, hogy az elítélteket fogékonyá tegyük a kultúra iránt, amely erősíti a tanulási készséget, a nyitottságot, a kulturáltságot és új magatartásmintákat is közvetít, ami által a jövőben javulhatnak a társadalomba való beilleszkedési esélyeik, és sikeresen érvényesülhetnek a munkaerő-piacon is. Véleményem szerint ezen elvárásoknak egyik legfontosabb eszköze és színtere, az iskolával karöltve, a könyvtár.

Jegyzetek

1. Nevezetesen: az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben, a Budapesti Fegyház és Börtönben, a Fiatalkorúak Büntetés-végrehajtási Intézetében, a Kalocsai Fegyház és Börtönben, a Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Márianosztrai Fegyház és Börtönben, a Pálhalmi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben, a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben, a Szegedi Fegyház és Börtönben, a Szombathelyi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Tiszaöldi Országos Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Váci Fegyház és Börtönben, a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Baranya Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Békés Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Győr-Moson-Sopron Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Heves Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Somogy Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Tolna Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben, a Veszprém Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben.
2. GEREBEN Ferenc: Könyv, könyvtár, közönség. OSZK. Budapest, 1998. <<http://mek.oszk.hu/01700/01742/01742.pdf>> [2012. augusztus 14.]; GEREBEN Ferenc: Olvasás- és könyvtárszociológiai vizsgálatok Magyarországon. In: Könyvtárosok kézikönyve. 4. kötet Határterületek. Szerk.

- Horváth Tibor, Papp István. Bp. Osiris, 2002. 17–50. p.
Az általunk összeállított kérdőívet a folyóirat online változatához mellékeljük.
3. NAGY Attila – PÉTERFI Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógéphasználat. Gyorsjelentés a TÁRKI és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról = Könyvtári Figyelő. 2006. 1. sz. 31–45. p.
<http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2006/1/nagy.html> [2012. november 12.]
  4. A fiatalokorúak – vagyis akik a bűncselekmény elkövetésekor 14. életévüket betöltötték, de a 18.-kat még nem – szabadságvesztésüket 21. életévük eléréséig tölthetik a fiatalokorúak büntetés-végrehajtási intézeteiben.
  5. A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr.
  6. A szabadságvesztés és előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet
  7. 1979. évi 11. tvr. 42. § (6) bek. d) pont és 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 5. számú melléklet 5) pont
  8. ALEKU Mónika – CSORDÁS Sándor – PACSEK József: A fogvatartottak foglalkoztatásának és programlehetőségeinek jelenlegi helyzete = Bűnügyi Szemle, 2006. 1. sz. 65–78. p.
  9. POPPER Péter: Ők – én vagyok. Budapest, Saxum, 2003. 8. p.
  10. Zárható helyiség, ahol a rabok várakoznak.
  11. NAGY Attila – PÉTERFI Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógéphasználat. Gyorsjelentés a TÁRKI és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról = Könyvtári Figyelő, 2006. 1. sz. 37. p.
  12. Prisoners' Right to Read. An Interpretation of the Library Bill of Rights. In: Intellectual Freedom Manual. 8th ed. The ALA Council, 2010.
<<http://www.ifmanual.org/prisoners>> [2012. 10. 05.]

Beérkezett: 2012. október 10.

Füzéki István Emlékérem – 2012

2012. október 24-én az idén is átadták a Füzéki István Emlékérmet.
Az idei díjazott *Hanák Gábor* történész-filmrendező, az Országos Széchényi Könyvtár Történeti Interjúk Tárának volt vezetője.

A díjat 2002-ben alapította a névadó testvére, Füzéki Bálint. A díjazott személyére a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége, szervezetei és szekciói tesznek javaslatot, de rajtuk kívül javaslattevési joga van valamennyi könyvtár munkatársának vagy olvasójának.

A díj odaítéléséről kuratórium határoz, amely négy korábbi díjazottból és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöksége által delegált elnökből áll.

A Füzéki István Emlékérem alapító irata:

http://mke.info.hu/wpcontent/uploads/2010/10/Fuzeki_emlekerem_alapito.pdf

A Füzéki István Emlékérem eddigi díjazottjairól itt lehet olvasni:

<http://mke.info.hu/tevekenysege/dijak/mke-dijak/fuzeki-istvan-emlekerem>.

Forrás: OSZK, 2012. 10. 25.

(*IFLA-HUN, 2012. október 27. Haraszti Katalin tájékoztatójából*)